Tea Rogić Musa
Leksikografski zavod Miroslav Krleža
tea.rogic@lzmk.hr

DOI: https://dx.doi.org/10.21857/y7v64t4oky
*Prethodno priopćenje*

# O PJESMI »NA DUNAVU« JULIJA BENEŠIĆA

Pjesnički opus Julija Benešića, nevelik a paradigmatski i povijesnopoetički indikativan pa i nezaobilazan u književnopovijesnoj dijakroniji, u novije je doba dočekao nova čitanja i prevrednovanja, posebno s obzirom na antimodernizam moderne. U ovom članku nastojat ćemo ne ponavljati u literaturi već elaborirane teze o potentnom tumačenju Benešića kao modernističkoga antimodernista; nastojat ćemo se usredotočiti na pjesmu »Na Dunavu«, koja je tipološki karakteristična za Benešića, načinom uporabe slobodnoga stiha znatno tipičnija od poznatije pjesme »Osijek«. S obzirom na poetsku strategiju, jer Benešić je pjesnik metode, erudicije i poetičke strategije, ova je pjesma ogledni primjer antimodernističkoga esteticizma hrvatske moderne i idealan spoj dviju Benešićevih odlika – nepretenciozna formalizma slobodnoga stiha, bliska stilu suvremene pjesme u prozi i njezinu govornom ritmu, i neoromantičke, nesentimentalne evocirane lirske ispovijedi. Taj poetički paradoks, esteticizam i neoromantika s jedne i konkretizam i empirizam, postignuti i govornim slobodnim stihom, s druge strane, u ovoj se pjesmi optimalno spajaju kao nit koja je nedostajala u dijakroniji hrvatskoga pjesništva, između artizma moderne i protoavangarde.[1] Ovi stihovi ne napuštaju Matoša, a već anticipiraju Krležu.

Ključne riječi: Julije Benešić; *Istrgnuti listovi;* Ilok; pjesništvo hrvatske moderne.

[1] O ranom pjesništvu Benešićevu u kontekstu povijesnih poetika hrvatske moderne i Mlade Poljske usp. Rogić Musa 2019, 2021.

## 1.

Temeljno je nagnuće našega pokušaja interpretacije Benešića pjesnika potaknuto uvjerenošću da hrvatski tumači njegova poetskoga djela[2] nisu isticali da je Benešić, u doba rane mladosti i književnoga razvoja, već bio čovjek dvaju jezika i dviju kultura te da slijedom toga njegov nevelik pjesnički opus ne bi trebao ostati istrgnut iz toga konteksta, onako kako je on sam istrgnuo pjesme iz svojega djelovanja i stvaranja, djelomično navevši na sporedni put potonje čitatelje i tumače. Susret s njegovim opusom sugerira da je posrijedi nekoliko autorskih svijesti, a lirska je ostala potisnuta na račun eruditske, koja je, ipak nadređena, odsudno utjecala na narav Benešićeva lirizma. Ta dva poticaja − ugođaj kao temeljna lirska situacija potaknuta senzacijom ili impresijom iz okoline te znakovi iz riznice duhovnopovijesnih znanja − dva su pola Benešićeve poezije. Težnja za ravnotežom između njih obilježuje zbirku *Istrgnuti listovi* u cjelini. Opis Benešićeva pjesništva s aspekta impresionističke poetike hrvatske moderne nadaje se kao očekivana interpretacijska strategija jer je posrijedi izričaj koji »podsjeća« na Matoša, još više na Wiesnera i druge impresioniste u *Hrvatskoj mladoj lirici,* a s obzirom na godinu objavljivanja (1922) možda bi se očekivao zamah u stilu avangardnih poetika, no Benešić bi takva očekivanja iznevjerio »staromodnošću« i mjestimičnim gričanskim stilom svoje poezije. Ozračje minulosti, subjektova uronjenost u prošlost, prisjećanja na mladost i dječaštvo, sve je to u hrvatskoj kritici, navikloj na zaostatke u anticipaciji novih struja, moglo biti, pa tako i jest, svrstano u zakašnjeli impresionizam postmatoševske provenijencije.

Kao pjesnik, Benešić ne pripada međuraću nego moderni i to, neovisno o godini tiskanja zbirke, moderni s prijelaza stoljeća. Bira slobodni stih koji tada – kada pjesme nastaju − još ne pripada hrvatskom kanonu (iako je drugdje pa i u poljskoj književnosti već bio kanoniziran), i smješta ga u kontekst poetskoga impresionizma, vrativši se tako poetički, naoko, korak unatrag. Poetski profil Julija Benešića sadržava sukus toga dvostrukoga zaokreta – odbijanje versifikacijskoga kanona moderne s jedne strane i duhovno utjecanje (neo)romantizmu, impresionizmu i svjetonazorskom konzervativizmu[3]

[2] O Benešiću pjesniku trojica autora u suvremeno doba donose nov i poticaj pogled: H. Pejaković (1994), S. Jurić (2003) i P. Pavličić (2003).

[3] Benešić je konzervativan u matoševskom stilu; strog prema larpurlartizmu, privržen hrvatskoj, sveslavenskoj i europskoj književnoj tradiciji. U životnom je smislu bio građanski libe-

s druge strane. Zagledavši se u pjesmu, a maknuvši fokus s biografije i javne osobe, ta se podvojenost ne doima paradoksalnom nego samorazumljivom. Julije Benešić pjesnik je dviju kultura, autor dvaju jezika, privržen domaćemu, zagledan u strano, i moderan i staromodan, riječju »studija primjera« ambivalentne modernosti hrvatske moderne.

## 2.

Pjesma o kojoj ćemo govoriti kratka je i donosimo je u cijelosti, iz prvotiska zbirke *Istrgnuti listovi*:

***Na Dunavu***
*Duboka noć. Tišina. Klepeće mlin.*
*Sa one strane Dunava*
*dopire pijana pjesma.*
*Iz silne daljine se čuje neko drhtanje:*
*Ili je pjesma nimfa il' škripi*
*nepoznat glas.*
*Sjedim pod sjenom platana.*
*Mjesec se smješka*
*i plemenito sjaji i na rijeku i drveće nijemo.*
*Noć dršće pjevanjem, mlinom, šuštanjem*
*rijeke i dalekim glasom.*
*Ja sjedim i čekam na pojav božanstva,*
*koje je mrtvo, il se pritajilo,*
*umrlo…*
*ili nije nikad bilo ni živo.*
*Čekam na drhtaj nutrine,*

ral, držeći se kritičkoga stava onkraj dnevne politike, no, izdanje *Razgovora,* a pogotovo kasnih *Kritika i članaka,* to i potvrđuje, uvijek je bio svjestan svih mijena i nijansi u realpolitičkom kontekstu.

*na slutnju…*
*Čuju se ljudi. I oni čeznu i ljube.*
*I oni umiru, teže i zovu,*
*grle fantome…*
*Kako je glupo sve to:*
*i mjesec i pjesma i ova tišina.*

Ispod pjesme dodano je: Ilok, 1907.

Izravan spomen Iloka nije čest u Benešićevu djelu, koliko bi se moglo očekivati. Evo primjera: u Iloku je napisana, i tako je potpisano ispod teksta, pripovijest *Iva,* podnaslova *Psihopatska studija,* »Ilok, 16–19. IV. 1902«. Riječ je o netiskanoj Benešićevoj prozi, koja ima više od stotinu stranica rukopisa, i čuva se u ostavštini. Ta možda i najslavonskija Benešićeva proza, vjerojatno nastala kao eksperiment nakon što se mladi pisac upoznao s poetikom »gole duše« S. Przybyszewskoga, nije bila poznata ni njegovim suvremenicima (*Iva* je muški nadimak, muški lik). Najpoznatiji je Benešićev napis na zavičajnu temu *Nekoliko bilježaka o Iloku*, izvorno tiskan u *Izvješću kr. trg. akademije u Zagrebu za šk. god. 1910./11.* (radio je 1915. kao profesor u trgovačkoj akademiji). Tih je 16 stranica Benešić dao tiskati kao poseban otisak (Zagreb 1911.) pa je tekst rano bio dobro poznat. Julije je dakako u Iloku rođen (1. III. 1883.), i u njem je išao u osnovnu školu (1889. – 1893.). Poseban otisak *Nekoliko bilježaka o Iloku* prva je knjižica koju je samostalno objavio. Vjerojatni danak profesorskoj službi i geografskoj naobrazbi, s nabrajanjem konkretnih podataka o Iloku taj tekst ima neznatnu književnopovijesnu vrijednost, ali bitan je zbog načina na koji je sastavljen: svjedoči o Benešićevoj sklonosti strukturiranom pisanju, nizanju činjenica, uređenom tekstu kojemu je cilj prenijeti provjerene podatke. U svim njegovim kasnijim književnopovijesnim i kritičkim tekstovima ta je tendencija uočljiva, pa i tamo gdje faktografski iznevjeruje očekivanja. Pravi je Benešićev književni prvijenac tiskan u doba djelovanja već zreloga, kazališnim borbama zauzetoga Benešića: zbirka *Istrgnuti listovi* sadržava 39 pjesama nastalih od 1901. do 1921.; prema uvodnoj bilješci riječ je o izboru iz veće produkcije (stihovi »istrgnuti iz dnevnika«, »rpa papira ispisana zgrčenim slovima triumfa i očaja«). Uvodna bilješka nagoviješta da je posrijedi emocionalni dnevnik, osobna ispovijest, što se s obzirom na trenutak objavljivanja već moglo činiti zastarjelim.

O toj su zbirci izašla dva odlična prikaza: Milana Ogrizovića (*Dom i svijet,* 1922, 7, str. 138) i Josipa Badalića (»S domaćeg Parnasa«, *Jugoslavenska njiva,* 1922, 6, str. 271–273). Ogrizović zamjećuje da je Benešića, tada kazališnog intendanta, malo tko zamijetio kao pjesnika (»samotan i skroman krade se grmljem našeg Parnasa«); pisao je stihove »s distancom« i s pozadinom iz najbiranijih izvora i stare i novovjekovne književne tradicije. Kao da je pisao samo za sebe, za svoju ladicu, pred nama je »hrpa papira pjesničkoga dnevnika iz kojih je možda vrijedilo istrgnuti neke listove« i podijeliti ih s javnosti. Zbirka je doista izvadak iz poetskoga dnevnika koji je nastajao bez prave nakane da ikad bude objavljen. Zato u zbirci ima i starijih, mladenačkih pjesama, koje jasno obilježuje neiskustvo, ali i neiskvareno djetinje nadahnuće. U kasnijim pjesmama kontemplativni ton i ironijski pogled na sebe mladoga dominira u subjektovu sad već rezigniranu i distanciranu raspoloženju. Ogrizović uočava i erotski moment, isprva strastven, poslije očajan, kao u »Pjesmi o čežnji«, o sredovječnom knezu trubaduru i njegova četiri žonglera, ispjevana poletno i razigrano, kao uvod u romantični spjev – Ogrizović to ne spominje, ali romantičnost i baladičnost obilježuju i druge pjesme (»Kamenom idolu«, »Ukop«, »Momenat«). Benešićev je slobodni stih Ogrizoviću »lakokrilan«, kao da sugerira subjektovu potrebu da se liši mladenačkih slika i čežnji, da se smiri u sjeti i rezignaciji. Ogrizović je u pravu kad ističe da ni jedna Benešićeva pjesma nije ni dosadna ni prazna, kako to često biva u zbirkama s mnogo lirizma u duhu »erotike i romantike«. Kao cjelina, zbirka je poput kaleidoskopa tema, događaja, gradova u kojima je Benešić bio i koji mu nešto znače, u svima se prepoznaje dubina njegovih životnih ali i književnih preokupacija.

Badalić piše ponešto drukčije; najprije se žali da u suvremenoj literaturi dominira diktatura efekata (pišu se i čitaju knjige »po kilogramima«, to su knjige koje ulica traži; većina dobrih autora zato je »progutala svoju bol i zaplovila strujom«). Benešićeve su knjige »radosni izuzeci« (misli na *Istrgnute listove* i *Razgovore*). No vidi i Badalić da te knjige »nisu suvremene« jer su bilanca Benešićeva književnoga rada i ne mogu se smatrati prilogom današnjoj književnosti jer su plod predratnih okolnosti i zadaća im je da upotpune autorovu književnu fizionomiju. A ipak, mnoge pjesme iz zbirke ovdje se prvi put pojavljuju tiskom. Evo Badalićevih naglasaka: prepoznajemo Benešića kao našega najsustavnijega verlibrista i u toj formalnoj karakteristici

očituje se pjesnikov odnos prema našoj današnjoj lirici (Badalić možda nije bio posve svjestan koliko je izbor slobodnog stiha bitan za razumijevanje Benešića pjesnika, no uočava pjesnikovu nakanu da se i po tome izdvoji iz okružja hrvatske moderne, koja je, eto poznatoga paradoksa, već završila, i to ne Matoševom smrću, nego pojavom Krležinih »simfonija«, o kojima će upravo Benešić 1917. napisati prevratnički članak, »O hrvatskom ritmu«). Tvrdi Badalić, s obzirom na izbor stiha, Benešić bi pripadao skupini »pjesničkih jurišača«, koji ruše most s »tradicionalnom lirikom i regularnim stihom«. Benešića se stoga može smatrati »prvoborcem za cjelokupnu našu modernu liriku«. Istina, njegove prve pjesme, pisane čistim slobodnim stihom, padaju u prve godine XX. stoljeća. Tek se desetljeće kasnije slobodni stih udomljuje i u nas, makar kasni za zapadnim uzorima barem za četvrt vijeka. Benešićev je slobodni stih, tvrdi Badalić, »dobar, mjestimice prekrasan«, ima u njemu nešto od »naročitoga hrvatskog ritma«, istoga kakav je Benešić primijetio kod Krleže. U cjelini je to poezija visoke kakvoće, no možda bi bila još snažnija da se nije služio slobodnim stihom: »Naročito on, Benešić. Jer on je po svome pjesničkom temperamentu i raspoloženju par excellence parnasovac. Njegova je muza sređena, uravnotežena, i zato bi joj bezuslovno bolje pristajao parnasovski stih. Jer ovdje je važno pitanje baš pjesnički temperament. Benešićeva je lirika obuzdana, gospodska. Smiren je i njegov erotski ton. Subjekt je pasivističkoga karaktera«. Benešić je za Badalića »literarni kreposnik« (poput Tresića, Domjanića, Pandurovića). Posljednjom svojom rečenicom Badalić je predvidio, iako nije možda na to ciljao, koja je sudbina Benešićeve poezije: »Julije će Benešić zauzeti u našoj lirici sasvim zasebno mjesto«. Toliko zasebno da je do danas ostalo otvoreno kako objasniti paradoks koji Badalić uočava, ali ga ne objašnjava: u svega nekoliko redaka kratkoga teksta Benešić mu je i jurišnik i kreposnik, i prvoborac i pasivni parnasovac.

## 3.

Kad je nakon pola stoljeća od nastanka ranih pjesama sam tumačio svoje pjesništvo (u intervjuu Saši Verešu, 1963.) iznio je nekoliko usputnih teza, koje se tada više nisu doimale naročito relevantnima, ali ne smiju se zane-

mariti kad se čitaju njegove pjesme. Pojmovi »Osijek«, ili »Dunav«, simboli su nečega *što je bilo i prošlo, daleki otok do kojega se više ne može,* obećanje koje se dalo da se ne ispuni. Pita se Benešić, kako da sjećanja ne budu samo spomenar i lamentacije? Je li pjesma »Na Dunavu« spomenarska lametacija? Pjesma iskazuje nemir subjekta kojega nagon i emocija gone tamo gdje dospjeti ne može. Prema našem sudu riječ je o oproštaju od mladosti, o strepnji pred godinama koje dolaze, otud motiv Dunava, motiv njegovih obala. Kod Benešića je uvijek postojao »Ilok«, »Osijek«, »Krakov«, simbol mjesta o kojemu snujemo i za kojim čeznemo, a ono nas u zbilji ne zove. Razgovor Vereša i Benešića, koji je bio o Benešićevu uredničkom poslu, klasičan je izvor za razumijevanje Benešića pjesnika jer u njemu čitamo sljedeću misao: ako pjesma ne govori o sudbini onoga koji ju je pisao, ona ne kazuje ništa. Iako se ovdje ciljalo na objavljivanje tuđih pjesama, jasno je da Benešić nije od sebe napravio iznimku. I druge uredničke misli otkrivaju i autorsku metodu: objaviti loše pjesme znači podržavati jalov dilentatizam i taštinu, urednik ne smije prihvatiti pjesme koje ne nadrastaju intimni doživljaj, koje su tek intimni dnevnik: teško je povjerovati u to da Benešić nije bio svjestan da je njegova zbirka točno tako, kao ispovjedni dnevnik, čitana, zacijelo time nezadovoljan, jer dalje navodi da se ne treba diviti pjesnikovim mislima nego načinu na koji je sve izrečeno, ne onome što je izrečeno već riječima kojima je izrečeno. Pjesma ne smije biti samo osobna situacija, na razini nedorečene ispovijedi; za poeziju je važno da pjesnikova briga postane svačija briga.

Evo što pjesma »Na Dunavu« svjedoči o Benešiću: ovo je jedna od pjesama, nisu sve u zbirci takve, kod kojih pri čitanju treba pokušati zatomiti društveni aspekt Benešićeve javne osobe. Koliko drugdje može biti presudan, ovdje čitatelju to znanje o Benešiću nije potrebno. U poetičkom smislu, vidimo da ovdje ima znakova napuštanja artizma matoševske moderne, i diskretna nagovještaja anticipacije ritmički slobodnijega, krležijanskoga lirizma (koji, za razliku od samoga Krleže, kod Benešića neće nigdje prerasti u ekspresionizam). Kao što je i rođen točno između Matoša i Krleže, i ovdje je poetički glas »između«, onkraj i moderne i avangarde. O međuratnoj socijalnoj i angažiranoj lirici nema ni govora (iako zbirku tiska u trenutku kad socijalna lirika u nas počinje bujati). Aspekt društvenosti pojavit će se u pjesništvu kasnoga Benešića, u kanconijeru *Fili,* pisanom za rata. Rani Benešić oslobodio se muzikalnosti vezanoga stiha, ali i impresionističke senti-

mentalnosti evociranja zavičajnoga krajolika. Iako započinje kao neoromantička projekcija idealne ljubavi, idealnoga susreta, završava u sferi konkretnosti i nužne razočaranosti i rezignacije svakidašnjega života. Pjesma *Na Dunavu* kasnoesteticistički je lirski nokturno, meditacija u noći kraj rijeke, koja, u ključu Benešićeve sklonosti konkretizmu i empirizmu – sklonosti koja potvrđuje njegov prijelazni karakter između kasnoga impresionizma i protoekspresionizma – skončava u niskostilskom ključu: *kako je glupo sve to / i mjesec i pjesma i ova tišina.* Karakteristično za Benešića, uspjelo je riješen spoj sentimentalnoga i faktičnoga, štoviše odnos tih dvaju polova postaje temom po sebi. Situacija prisjećanja, koju potiče povratak u krajolik iz djetinjstva i mladosti, kreće se motivski prema konkretnome, ali ne analizira ga u sadašnjici, nego ga vraća u prošlost, u nepovrat, u zauvijek izgubljeno. Dvojnost između neoromantičkoga početka i postupna gradiranja prema svakidašnjem i konkretnom i ovdje je temeljna lirska situacija, koju Benešić razvija i u drugim pjesmama, pa i u najpoznatijoj, u pjesmi *Osijek.* Znakovi emocionalnosti i romantičnosti kod Benešića skončavaju u ironiji ili autoironiji. I u ovoj se pjesmi lirski subjekt prisjeća, ali je i prisutan u trenutku evociranja: ta dvojnost služi tome da se supostavi suprotnost subjektova stanja – njegovo sadašnje stanje drukčije je u odnosu na situaciju koje se prisjeća. Ono što subjekta pokreće u prisjećanju jest uočavanje promjena koje su nastupile, u prostoru kojega se prisjeća i u svojim osjećajima o njemu. Lirski je subjekt usredotočen na samoga sebe, kao da i piše sam sebi, nastojeći se prisjetiti onoga što je njemu nekoć bilo važno. Otud namjerne nedorečenosti i diskrecija, kao da se subjekt pribojava da bi ga netko mogao prepoznati i da će znati što stoji iza njegova prisjećanja. Iako jest u prvom licu, i govori o stanju i raspoloženju lirskoga subjekta u ključu lirske samoanalize, ovo ipak nije tek niz privatnih ispovjednih stihova, paradigmatski nezanimljivih; dnevnički okvir ne treba tumačiti kao stvarni komunikacijski kontekst (u kojem zamišljamo pjesnika kako se samomu sebi povjerava pišući stihovni dnevnik) nego kao simulirani kontekst koji u razumijevanju lirske situacije ima simbolički karakter. Dojam da doista čitamo Benešićev dnevnik i iz njega saznajemo ponešto o njemu samome ne može biti drugo nego čitateljska iluzija i potreba da se subjekt poistovjeti s autorom pa da se potom u svemu prepoznaju stvarna mjesta i stvarni ljudi. Priroda poistovjećivanja čitatelja s lirskim subjektom, u kontekstu u kojemu se lirske situacije doimaju posve privatnima, kao situacija »na Dunavu«, može se ostvariti na razini prepozna-

vanja općih, i svima nam svojstvenih, emocionalnih obrazaca jer se i kod čitatelja evociraju i prizivaju simboli jednako osobni i neopćeniti kao i oni u lirskoga subjekta. Za razumijevanje Benešićeva lirskoga modusa nije bitno je li riječ o doživljenom ili o imaginiranom Dunavu, kao možebitno kod čitatelja; intimnost ovoga lirskoga zapisa nesporno je jamstvo njegove estetske univerzalnosti.

Benešićevim riječima, pjesnikova (naoko mladenačka, a, znamo li Benešića u cjelini, znat ćemo da je cjeloživotna) »dunavska« briga − postala je i naša briga.

## 4.

Ponudit ćemo zaključno nekoliko teza o pjesmi »Na Dunavu« koje mogu upotpuniti tumačenje; najprije, najveća opasnost u čitanju te pjesme jest predmetne i biografske naravi. S obzirom na pjesnikovo porijeklo i biografske podatke, pjesma ostavlja dojam zbiljskoga Dunava, krajolika zbiljske pjesnikove mladosti. Taj se put može lako slijediti ako se imaju na umu drugi Benešićevi tekstovi, primjerice »›Raspojasana‹ Slavonija« (*Savremenik,* 1911, 12, str. 722–727; pretiskano u: *Kritike i članci.* Zagreb 1943), »Sriemci u književnosti« (*Spremnost,* 1944, 144, str. 9), *Nekoliko bilježaka o Iloku* (Zagreb 1911) i »Po srijemskim knjižnicama« (izvorno u listu *Hrvatska,* 1906, 88, 89 i 90). Ako se uzme u obzir i izrazito demistifikatorski esej »Tri prokletstva u pjesmi« (*Vienac,* 1944, 3, str. 79–83), ima razloga, čitajući pjesmu *Na Dunavu*, u njoj tražiti zbiljski krajolik Benešićeva zavičaja. Krajolik je i u drugim njegovim pjesmama zasićen zbiljskim referencijama (kao u pjesmi *Osijek*), a najsimptomatičniji je tekst, prozni doduše, za pitanje zbiljskosti krajolika, *Nekoliko bilježaka o Iloku,* koji se doima poput fikcionalizirana i autobiografizirana sastavka iz zemljopisa, Benešićeve temeljne sveučilišne struke. Uza pjesmu »Osijek«, i pjesma »Na Dunavu« sadržava simptome iste »zbiljskosti«. Benešićev krajolik, iako esteticiziran, nije nekonkretan i isključivo misaon, zadržava referencijalnost koju lako možemo povezati s biografijom pjesnika. Iako se može doimati prevladanim, mi smo se odlučili za metonimijski pristup Benešiću. To znači da pjesmu ne čitamo stilistički i samo kao jezičnu realnost, nego ne oklijevamo smjestiti je u kontekst književnoga

vremena i biografizma. Takav pristup metodološki je ponešto arhaičan, ali – s obzirom i na tekst i na kontekst pjesme – držimo da nije neopravdan. Može se pomisliti da je metodološka naivnost tražiti Benešića u njegovim pjesmama; rekli bismo, metodološka je naivnost ne tražiti ga u njima. Time se riskira pretjerena denotativnost pa stoga nećemo pjesmu tumačiti prepričavalački.

Naše su teze sljedeće: pjesma »Na Dunavu« ima prostornu referenciju koju je razložno povezati za zbiljskim krajolikom pjesnikova djetinjstva i zavičaja; krajolik je esteticiziran, ali i dalje je dio deskriptivne lirike koja korespondira sa zbiljskim prostorom, nije čisti simbol; pjesma se uklapa u hrvatsku tradiciju simbolizma, koja je imala jaku sponu s konkretnim, izrijekom hrvatskim krajolikom; kao i sve Benešićeve pjesme, i ovdje ima tragova strane lektire, osobito pjesnika koje je Benešić prevodio (ponajviše u aspektu opisnosti[4]);[5] specifičnosti Benešićeva slobodnoga stiha ovdje su izrazite, kao što je sintaktički paralelizam (*Sjedim pod sjenom platana… / Čekam na drhtaj*); smisao cjeline uspostavlja se prostornom figuralnošću (za koju smo već rekli da je više metonimijska nego metaforička): *Sa one strane Dunava…/ Iz silne daljine… / Sjedim po sjenom platana.* Kako dakle piše mladi Benešić? Piše esteticističku neoromantičku ljubavnu liriku, sa snažnim utjecajem opisne, izrijekom prostorne metonimije (kakvu je mogao čitati u pjesnika hrvatske moderne, ali i Mlade Poljske) te konkretan krajolik premrežuje simbolističkim repertoarom (tišina, pijana pjesma, daljina), pa i stereotipnim (nimfa, božanstvo, Mjesec, fantom). Specifičnost je Benešićeva lirskoga pisanja, koja će ga posve preuzeti kao pjesnika u kasnom kanconijeru, potreba za antiklimaksom, koju realizira kao sudar dvaju leksičkih registara, esteticističkoga i tzv. niskoga, govornoga (pa su u istom završnom stihu *i mjesec i pjesma i ova tišina*). Kasni stihovi zasićeni su sudarima tobožnjega visokoga lirskoga stila (zapravo njegova parodiranja), s mnogobrojnim referencijama i aluzijama na književnu tradiciju, i svakidašnjega proznoga deklamiranja, nerijetko spojena s autoironijom. Ipak, unatoč sličnostima – među kojima je najvažnija po-

[4] Naša analiza nije stilistička nego književnopovijesna, stoga nećemo tumačiti pojam opisnosti. Pjesma je kratka i kao cjelina sva se odnosi na jednu prostornu jedinicu, što je karakteristična lirska situacija za Benešićevu ranu liriku. Lirska situacija nije samo jezična realizacija lirskoga teksta nego i sav pozadinski, književni i izvanknjiževni kontekst nastanka tih stihova. Zato je za ovu pjesmu važno znati da je mladenačka, napisana u Iloku 1907. i da sve do 1922. nije bila tiskana.

[5] Usp. pjesmu »Jesen«, u *Poljskoj lirici* (Zagreb, 1939, str. 200–201).

treba za antiklimaksom i postizanjem učinka stilskoga iznenađenja – kasni je Benešić gorak lirik, s puno manje sentimenta, s puno više prezira nego u *Istrgnutim listovima.* Pjesma »Na Dunavu« među malobrojnim je tekstovima u kojima se konkretan prostor Benešićeva života u jedva desetak stihova od predmetnosti preobrazio u misaonu apstrakciju. Zato zaključno – Benešić nije pejzažist, iako opisuje krajolik; Benešić je ljubavni lirik koji se služi estetizacijom i deskripcijom prostora kako bi evocirao sentimentalnu uspomenu. Njegov je lirski svijet ipak artistički, književna konstrukcija. U drugim je pjesmama dvojnost toga postupka gdjegdje i očitija, kao u pjesmi *Momenat:*

*Ti me gledaš. Takav pogled*
*Nikad nisam podnosio, nikad nisam*
*Takav pogled duše čovječanske gledo.*
*Ti me gledaš. Ja sam upro pogled tvrdi: Sad da vidim, tko će prvi da popusti.*

Idealist u razumijevanju prostora, antiidealist u razumijevanja čovjeka, Benešić je neprepoznati glas hrvatske moderne s njezinih početaka, dok je još balansirala između domaćinskoga pejzaža i pomodne estetizacije ljubavne apstrakcije (u vrijeme kad se zbirka pojavila sve je to već odbačeno)[6]. U drugim pjesmama, u nekima i do ekstremizma, Benešićevo je poigravanje tim trima semantičkim slojevima − zbiljskim prostorom zavičaja (i Poljske![7]), emocionalnom i erotskom aluzivnošću i automistifikacijom te vrlo kompliciranim naslagama pjesničke lektire, koje su kadšto vodile prema (uspjelom i vještom) manirizmu (kao u »Pjesmi o čežnji«) – pa još ako se tome doda i specifično razumijevanje lirskoga ritma kao zamjene za vezani stih, što ga približuje pjesmi u prozi (ali mu nedostaje narativnosti te ostaje potpun lirik, što ovdje nije manjkavost), i potreba za ironijskom poentom, i sve to čitano

[6] Odbacuje to i Benešić kao kritičar o čem svjedoči njegovo oduševljenje Krležinom *Podnevnom simfonijom* u tekstu „O hrvatskom ritmu" (Benešić 1917: 35–39).

[7] Poznata je njegova ambivalencija prema vlastitoj uronjenosti u poljsku kulturu: u *Autobiografiji* ironizira taj moment (»Mnogo sam vremena proživio u Poljskoj. Netko mi u nekoj zdravici reče, da mi je to druga domovina. Smiešno! Kao da je to moguće. Domovina može biti samo jedna, ili nijedna«; Benešić 1943: 294). Ako slijedimo lirskoga Benešića (a i proznoga, o pregalačkom da i ne govorimo), ipak je najviše pisao, ako se zadržimo u književnosti, ne računajući jezikoslovne poslove, uza teme povezane s Poljskom (iznimke su veliki urednički pothvati u DHK i Binozi), pa autobiografsko očitovanje treba uzeti s rezervom. I drugdje kad piše o sebi nigdje se nije otkrio; zato prema drugima ima manje obzira (u nizu primjera, usp. tekst »Miroslav Krleža« u *Novostima,* 23. II. 1941, koji nije pretiskan).

nerijetko usporedno s njegovim mnogobrojnim esejističkim i svakovrsnim zapisima – onemogućivalo jednoznačnu recepciju i kanonsko prevrednovanje. U sve uključen a u svemu uvijek i samo svoj, i lirske je poetike prilagođivao svojim intimnim afinitetima, ne mareći odveć za potonju recepciju. Tako je i pjesničke suvremenike ocjenjivao. Za nj stoga posve vrijedi tvrdnja koju je zapisao za F. Galovića:[8] »nije bio pesimist, nego i realist i fantast, znao je ipak sačuvati svoj individualni, stvaralački lik«.

## LITERATURA


Benešić, Julije. 1917. O hrvatskom ritmu. *Savremenik*, XII, 35–39.

Badalić, Josip. 1922. S domaćeg Parnasa. *Jugoslavenska njiva*, 6, 271–273.

Benešić, Julije. 1922. *Istrgnuti listovi.* Zagreb: Tisak i naklada knjižare Kugli.

Benešić, Julije. 1922. *Razgovori.* Zagreb: Tisak i naklada knjižare Kugli.

Benešić, Julije (ur.). 1939. *Poljska lirika.* Zagreb: Naklada tiskare Narodnih novina.

Benešić, Julije. 1941. Miroslav Krleža. *Novosti*, 35, 54, 19–21.

Benešić, Julije. 1943. *Kritike i članci.* Zagreb: HIBZ.

Benešić, Julije. 1969. *Pjesme, feljtoni i članci.* Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 84. Zagreb: Matica hrvatska, Zora, 27–106.

Benešić, Julije. 1981. Iza zastora. Osam godina u Varšavi. *Rad JAZU* 390, 245–530.

Benešić, Julije. 1934. *Dwa odczyty o Polakach i o sobie*. Warszawa: Drukarnia Podstołeczna, 5–22.

Frančić, Vilim. 1958. Bibliografia przekładów Julija Benešicia z literatury polskiej. *Pamiętnik Słowiański,* 8, 143–188.

Grabowski, Tadeusz Stanisław. 1958. Twórczość literacka i przekładowa Julija Benešića. *Pamiętnik Słowiański*, 8, 109–131.

Jurić, Slaven. 2003. Tendencije u ranom hrvatskom slobodnom stihu. *Umjetnost riječi,* 1–2, 107–128.

Marijanović, Stanislav. 1975. Benešićeva književna mladost. *Revija,* 3, 11–24.

Matković, Marijan. 1968. Julije Benešić i hrvatska književnost prve polovine XX stoljeća. *Doprinos Slavonije hrvatskoj književnosti*. Vinkovci–Zagreb: Skupština opštine, 5–13.

Ogrizović, Milan. 1922. Istrgnuti listovi. *Dom i svijet*, 7, 138.

Pavličić, Pavao. 2003. Julije Benešić kao pjesnik. *Barokni pakao.* Zagreb: Naklada Pavičić, 297–300.

Pejaković, Hrvoje. 1994. Julije Benešić. Benešić, Julije. *Izabrani tekstovi*. Vinkovci: Privlačica, 137–149.


[8] U eseju »Fran Galović« (Benešić 1943: 291).

Rogić Musa, Tea. 2019. Protumodernost modernoga – pjesnički protusvijet Julija Benešića. *Poznańskie Studia Slawistyczne,* 17, 221–235.

Rogić Musa, Tea. 2021. »Unutrašnji emigrant« u hrvatskoj moderni. Julije Benešić kao pjesnik. *Benešić i drugi: zagrebački polonistički doprinosi*. Zagreb: FF press, 127–146.

Vereš, Saša. 1963. »Osijek« Julija Benešića ili urednički dijalog. *Kolo,* 8, 307–315.

## STRESZCZENIE

## O WIERSZU »NA DUNAVU« JULIJA BENEŠICIA

Twórczość poetycka Julija Benešicia, niewielka, ale paradygmatycznie i historycznie orientacyjna, a nawet niezbędna w diachronie literacko-historycznej, doczekała się w ostatnim czasie nowych odczytań i przewartościowań, zwłaszcza w odniesieniu do antymodernizmu nowoczesności. W tym artykule postaramy się nie powtarzać tez wypracowanych już w literaturze na temat mocnej interpretacji Benešicia jako modernisty i antymodernisty; spróbujemy skupić się na wierszu »Na Dunavu«, który jest typologicznie charakterystyczny dla Benešicia. Chodzi o strategię poetycką, ponieważ Benešić jest poetą metody, erudycji i strategii poetyckiej, wiersz ten jest wzorowym przykładem antymodernistycznej estetyki chorwackiej nowoczesności i idealnym połączeniem dwóch cech Benešicia – bezpretensjonalnego formalizmu wiersza wolnego, zbliżony do stylu współczesnego poematu prozatorskiego i jego mówionej rytmiki, oraz neoromantycznego i liryzmu pozbawionego sentymentalizmu. Ten poetycki paradoks, estetyzm i neoromantyzm z jednej strony, a konkretyzm i empiryzm z drugiej, optymalnie łączą się w tym wierszu jako wątek, którego brakowało w diachronii chorwackiej poezji, pomiędzy poezją moderny a protoawangardą. Nie opuszczając całkowicie Matoša, te wersety wyprzedzają Krležę.

Słowa kluczowe: Julije Benešić; *Istrgnuti listovi;* Ilok; chorwacka poezja epoki moderny